

EMIGRACE DO NORSKA PO ROCE 1948 A JEJÍ KULTURNÍ ČINNOST

Vladimír P. Polách

*Vzchop se k žití, hlavu vzhůru,
bojuj, když jsi v světě už,
blesk a blesk at křičí čmuru,
to jsou živly, ty jsi muž.*

*Po naději naděj v žití at
si trhá víchru svist,
dousej, dokud slunce svítí
na jediný žlutý list.¹*

Poválečné Norsko

Norské království s rozlohou 323 878 čtverečních kilometrů² a s poválečnými třemi milióny³ obyvatel by jistě mohlo uvnitř svých hranic najít místo pro velkou část, ne-li všech šedesát tisíc lidí,⁴ kteří opustili Československo v souvislosti s událostmi února 1948 a v letech následujících, at už jejich pohnutky byly jakékoliv. Ve skutečnosti však v Norsku skončilo jen několik set českých a slovenských exulantů.

Je nutné přiznat, že Norsko nebylo pro československou exilovou obec vysněnou destinací. Pro mnohé bylo příliš blízko Sovětskému svazu (se kterým má hranice o délce 167 km) a tudíž příliš nebezpečným územím nejenom v případě potencionálního válečného konfliktu (ve který tehdy většina věřila či alespoň doufala⁵). Jiní se obávali nehostinných podmínek severské země s krátkými dny a nekonečnými zimami, chudého příbuzného ostatních evropských zemí. A ostatní, a nebyla jich rozhodně menšina, pravděpodobně o Norsku nevěděli téměř nic.

Norsko vyšlo ze druhé světové války hospodářsky dosti poškozeno. Ačkoliv je výše válečných ztrát předmětem diskuzí,⁶ negativní dopad války a válečných operací na norskou ekonomiku je nezpochybnitelný. Nejhůře na tom byly severní oblasti (Trøms, Finmarka), které se staly obětí německé obranné⁷ taktiky „spálené země“ a bylo nutné je prakticky znovu vybudovat.

Ve městech válka zanechala největší stopy na obytných domech – desetitisíce lidí neměly střechu nad hlavou.

Válka měla i společenské dopady: národ se rozdvajl v kolaboračním Quislingově období, které sice netrvalo příliš dlouho, ale ponechalo duševní šrámy v celém národě. Norsko se také muselo vypořádat s problémy migrace, a to oboustranně: mnoho občanů Norska našlo během války útočiště v zahraničí a mnoho cizinců se krátkodobě usadilo v Norsku.⁸ Obecně panovala obava, že poválečná léta budou dobou ekonomické deprese, vysoké nezaměstnanosti a těžkého znovuvybudování státu.

Katastrofické scénáře se ale kupodivu nevyplnily. Následující léta zažilo Norsko bezprecedentní ekonomický i společenský růst, který vyvrcholil v šedesátých letech desetiletím prosperity, jaké Norsko nepamatovalo. V letech 1946–1948 zažilo Norsko nejrychlejší hospodářský růst ve svých dějinách, s dvacetiprocentním nárůstem HDP každý rok. I když se růst v následujících letech zpomalil, stále patřil v Evropě k nadprůměrným se svými pěti procenty za rok.⁹ Rychlým tempem se rozrůstala i společnost, na druhou stranu však po dekádu i déle přetrvával problém nedostatku vhodného či vůbec dostupného bydlení i ubytování.

Nezaměstnanost, které se po válce všichni obávali, zůstávala minimální, a jen v letech 1958–1959, kdy došlo k mírnému útlumu ekonomiky, stoupla o jedno procento na celkem 2,5% celkové pracovní síly.¹⁰ Ve skutečnosti Norsko po dlouhá léta stabilního růstu trpělo nedostatkem – především kvalifikovaných – pracovníků.

Je však zřejmé, že v uprchlických táborech v Německu a Itálii, kde se shromažďovala naprostá většina uprchlíků z ČSR, o situaci v Norsku věděl málokdo. Přesto se našli jedinci, kteří se do Norska vypravili.

První čeští emigranti do Norska

Již během roku 1948 se do Norska dostali jednotliví čeští občané, někteří legálně (Československo mělo s Norskem vízovou povinnost), malý zlomek uprchlíků snad i způsobem, o kterém nyní již není příliš známo. Norsko totiž neuznávalo termín

(politický) azyl až do přijetí reformovaného cizineckého zákona v roce 1956. Pokud se tedy během roku 1948, případně 1949, dostal do Norska na vlastní pěst některý z československých exulantů bez víza, tj. ilegálně, nemohl dostat azyl, nicméně pravděpodobně nebyl deportován zpět. Otázkou je, nakolik jsou takové případy zachycené a doložitelné v dochovaných materiálech. S. A. Skjerven (2000, s. 112) odhaduje, že se jedná maximálně o pět osob. Lépe jsou v pramenech i odborných pracích zachyceny jak známější osobnosti, tak především skupiny uprchlíků a skupinové akce.

Naštěstí pro mnohé pozdější československé uprchlíky se do Norska již během léta 1948 dostala Anna Kvapilová. Narozena roku 1905, měla v roce 1948 za sebou velmi pestrý životní příběh. Za druhé světové války byla aktivní v odboji v rámci Politického ústředí a posléze ÚVODu. V roce 1941 byla zatčena a odeslána do koncentračního tábora v Ravensbrücku, kde strávila zbytek války. Zde se potkala nejenom s Milenou Jesenskou, ale především s norskými politickými zajatkyňmi, které byly z norských vězení poslány stejně jako A. Kvapilová do německého lágru. Po válce byla politicky činná v národně socialistické straně, a byla blízkou spolupracovnicí Milady Horákové, což ji donutilo v létě 1948 odejít do emigrace.

Vybrala si Norsko, neboť kontakty s norskými spoluvězni z války stále udržovala – mimo jiné navštívila Norsko v létě 1947, aby zde předala děkovný dopis od českých žen, které spolu s ní přežily věznění v Ravensbrücku.¹¹ Je možné, ovšem zatím ne zcela jisté, že jí snad tyto kontakty umožnily uzavřít formální manželství, kterým zlegalizovala svůj příjezd do Norska.¹² A. Kvapilová se okamžitě zapojila do činnosti na podporu českých uprchlíků v táborech *International Refugee Organization* (dále jen IRO) i ve svém a jejich novém domově, Norsku. Stala se členem a mnohdy i hnacím motorem mnoha exilových i domácích pro-exulantských organizací, mj. měla kontakty na *Radu svobodného Československa* a byla reprezentantkou její sociální komise pro Norsko. Možná ještě důležitější bylo její předsednictví v tzv. *Czechoslovak Relief Organization in Norway*¹³ a hlavně aktivní účast na založení a později organizaci *Norsk Tsjekkoslovakisk Hjelpeforening* (Norsko-československé

pomocné sdružení či spíše „sdružení pro pomoc“), o které více níže; kromě toho byla aktivně zapojena do dalších organizací a komisí.¹⁴

Čtyřicetiletá nezištná pomoc A. Kvapilové československým uprchlíkům a její organizační a humanitární činnost byla oceněna mj. norskou J. V. Královskou medailí za zásluhy v roce 1985; a řádem T. G. Masaryka, který převzala v roce 1990 z rukou Václava Havla. Zemřela v Oslo v roce 1992.¹⁵ Dne 11. 6. 1995 byla odhalena pamětní deska A. Kvapilové ve Storsandu, kde se po dekády z její aktivity sjížděly na letní tábory emigrantské děti.

Ještě v srpnu 1948 se do Norska dostalo pravděpodobně 12 až 14 československých studentů (z řad exulantů), kterým zde byla nabídnuta možnost dokončit studia.¹⁶ Pomoc zorganizovala norská strana, iniciativu měli norští studenti z různých politických organizací, kteří na své československé kolegy dokonce vybrali desetitisíce norských korun. Je zajímavé, že studentům bylo dovoleno užívat krycích norských jmen.¹⁷

Mnohem větší skupinu však Norsko přivítalo na podzim téhož roku. Kolem stovky dětí z utečeneckých táborů v Německu bylo v říjnu na krátkou dobu – opožděné prázdniny – převezeno do Norska.¹⁸ Kromě nich přicestovalo do Gausdalu na sever od Oslo v jakési „druhé vlně“ stejné akce asi dvacet pět žen, provázejících stejný počet dětí.¹⁹ Těm bylo uděleno vízum na delší pobyt, komplikovaný ovšem faktem, že většina z žen byla vdaná a jejich manželé zůstali v německých táborech. Během následujícího roku se několika rodinám podařilo opět se sjednotit v Norsku, některé ovšem naopak Gausdal a případně i celé Norsko opustily (i za důvodem dobrovolné repatriace).²⁰

Kromě těchto relativně méně viditelných emigrantů nesmíme ponechat stranou předúnorové československé vyslanectví v Oslo, jehož podstatná část v Norsku už zůstala.²¹ To byl případ i Egona Hostovského, který v době února 1948 pracoval jako chargé d'affaires na československé misi v Oslo²² a svou funkci si podržel až do následujícího roku, kdy se stal i přes svou apolitičnost nepohodlný Gottwaldovu režimu (antipatie byly ovšem vzájemné) a rezignoval. V Norsku zůstal do února 1950, kdy „jsem konečně dostal imigrační vízum a znovu jsem se vrátil

do USA".²³ Hostovského případ je ovšem specifický už samotnou osobou tohoto známého českého spisovatele: v té době měl literární úspěchy nejenom doma (kde se ovšem jeho díla ocitla na indexu), ale také v cizině; podařilo se mu získat kontakty na kulturní vrstvy norského národa a především se mu v Norsku líbilo. Ve svých vzpomínkách dokazuje, že má smysl pro chápání norské, či spíše severské mentality, a i když tak koná občas s příměsí drobné ironie, v jádru se k této severské zemi stavěl kladně: „...trochu té atmosféry, jaké jsem se chtěl zbluboka nadýchat v Oslo: podivuhodná družnost, sdílnost a naprostá spontánnost v každém projevu. (...) Norsko bylo jedinou zemí z těch, jež jsem poznal, která mi dávala jakýsi nedefinovatelný pocit bezpečí a kde ve mně rychle zmizely nejen všechny obavy konkrétní, nýbrž také ty bezobsažné úzkosti moderního člověka a jeho závratí z prázdna.“²⁴ Ani tato náklonnost jej však neodradila od dalšího vycestování do „země zaslíbené“, USA.

Uprchlíci za práci

Pro velkou část československé emigrace, která se dostala do Norska během roku 1949 a případně i později, se stalo klíčovým rozhodnutí norské vlády o regulovaném, ale relativně otevřeném přílivu imigrantů z Československa a později i jiných států. Důvodem byla potřeba získat kvalifikované pracovní síly.²⁵ Nešlo tedy o humanitární akci, i když norská poválečná imigrační politika je často vysoce hodnocena především pro svou humanitární orientaci. To ovšem platí spíše pro padesátá léta a pro tzv. mínusové uprchlíky (o nich více níže).

Nábor pracovních sil mezi československými uprchlíky v táborech proběhl v koordinaci mezi IRO a norskými úřady a zvnějšku se mohlo zdát, že jde spíše o individuální případy. Jednotlivci mohli být přijati a bylo jim uděleno pobytové a pracovní vízum pouze pokud měli v Norsku zajištěnou práci a bydlení (tj. jednotliví zájemci z řad organizací, firem apod. testem. Zájem byl především o manuální práci: práce s železem a kovy, těžební práce, pomocné práce v zemědělství, práci v optickém průmyslu, sklárství a pro ženy práce v konzervátorském a textilním průmyslu.²⁶

V lednu 1949 odjela z Norska první náborová komise,²⁷ jejíž náborové pohovory probíhaly v táboře v Ludwigsburgu. Z celkem 143 žádostí podaných písemnou formou jich bylo 57 zamítnuto, z akceptovaných bylo nakonec vybráno 54 emigrantů, kteří prošli jak nároky na odborné vzdělání, tak i zdravotními testy (součet přijatých a zamítnutých netvoří z různých příčin 100% podaných žádostí – na příklad mnozí, kdo podali žádost k norské komisi, během jednávání dostali umístění jinde atd.). Ani pro ně však tímto pobyt v táboře neskončil, neboť pro mnohé nebylo v Norsku ještě ani místo, ani bydlení, a museli tedy dále čekat v Německu (většinou byli převáženi ve velkých skupinách, poslední z nich v dubnu 1949).

Ještě na jaře téhož roku byla v Norsku vytvořena nová komise, když se ukázalo, že úřady a zaměstnavatelé mají zájem o další nábor. Tentokrát však na nátlak IRO Norové akceptovali i emigranty z jiných zemí než z Československa. Během května a června komise prozkoumala 630²⁸ žádostí o umístění v Norsku, z nichž nakonec bylo okamžitě vybráno 119 osob a dalších více než dvě stě bylo zařazeno do pořadníku (ne všichni z nich se do Norska nakonec dostali). Odhadem se činností obou komisí dostalo do Norska 160–170 jedinců.²⁹ Jejich demografické charakteristiky jsou zřejmě již z požadavků komise: většinou šlo o mladé, svobodné muže. Je též bez diskuze, že pro většinu z nich byla hlavním motivem cesty do Norska touha opustit utečenecké tábory v Německu.³⁰

Ne všichni však byli spokojeni s pracovními a životními podmínkami, které jim poválečné Norsko nabízelo. Navzdory ekonomickému růstu bylo norské hospodářství dlouho (v mnoha směrech až do poloviny padesátých let) přídělové; bydlení bylo špatné, drahé a často hygienicky nevyhovující a především – velmi často nedostupné.³¹ Není se proto čemu divit, že mnozí využili Norsko jako přestupní stanici a po několika letech opět odešli, nejčastěji do zámoří. To je i případ Josefa Kalvody (1923–1999), který po druhé světové válce zastával post krajského předsedy mládeže lidové strany. V březnu 1948 byl zatčen, ale v listopadu téhož roku se mu podařilo uprchnout do americké zóny Německa, odkud se dostal do Norska. Odtud po téměř dvouleté kalvárii, kdy musel manuálně pracovat

za sociálně i zdravotně nevyhovujících podmínek, nakonec emigroval do Spojených států amerických, kde se stal profesorem historie.³² Ještě před tím se však stačil zapojit do kulturní a společenské činnosti československých uprchlíků v Norsku, jak je doloženo níže.

Imigrace do Norska v letech 1950 až 1955

V tomto období se nevyskytuje žádná zásadní či vyčnívající skupina či vlna, která by připomínala organizovaný pobyt dětí a jejich matek v roce 1949, případně nábor pracovních sil z téhož roku. Nicméně se odhaduje, že v letech 1950 až 1954 přibylo do Norska dalších až 150 Čechů a Slováků.³³ Do Norska se dostali různými způsoby: přes dodatečné výběry v utečeneckých táborech, přes program (znovu)sjednocení rodin – pokud se část rodiny již nacházela v Norsku – nebo díky pomoci vlastních kontaktů v Norsku. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na podporu a aktivní spolupráci ze strany *Norsk Tsjekkoslovakisk Hjelpeforeningen* (dále jako *NT Hjelpeforeningen*).

NT Hjelpeforeningen byl založen 23. října 1950 Carl P. Wrightem (členem tehdejšího parlamentu) jako předsedou, R. Andersenem ve funkci místopředsedy a především A. Kvapilovou jako sekretářkou – tuto funkci si podržela až do zániku organizace v roce 1987.³⁴ Nešlo tedy o organizaci samotných českých exulantů, ale o norskou státní organizaci,³⁵ ačkoliv svou existenci splňovala dlouhodobé přání a záměr vytvořit organizaci nebo alespoň komisi či výbor v rámci jiné organizace, která by se zaměřovala výhradně na československé uprchlíky.³⁶ Hlavním úkolem organizace bylo zajišťování materiální pomoci českým a slovenským emigrantům jak v Norsku, tak i v uprchlických táborech, především formou balíčků a jiných zásilek s jídlem, ošacením, obutím a podobnými potřebnými komoditami.

Jednou z nejvíce viditelných a dlouhodobých akcí *NT Hjelpeforeningen* bylo zakoupení dvou objektů z bývalého pracovního tábora, vybudovaného za války Němci, v němž ovšem byli po vítězství Spojenců umístěni naopak norští nacisté odsouzení k nuceným pracím, v Gulskogen na okraji města Drammen (asi 30 km jižně od Oslo) v roce 1950. Domy se brzy přeměnily v ubytovací prostory pro čs. politické uprchlíky, pojmenované

Památkou Dr. Milady Horákové (Dr. Milada Horakovas Minne, oficiálně otevřen 3. 12. 1950). Bylo to provizorní bydlení s necelými třemi desítkami obytných místností, společnou kuchyní a společenskou místností, ale pro mnohé uprchlíky to byl nový domov. V létě 1951 žilo v *NT Hjelpeforeningen* za vybudování prázdninového tábora ve Storsandu, kam se od padesátých let až do let devadesátých pravidelně sjížděly děti emigrantů na letní pobyty. Možnost střetávat se s vrstevníky a krajany, výuka češtiny, českých dějin a reálií byly pro krajanskou komunitu neocenitelným přínosem. V devadesátých letech převzala provozování tábora ve Storsandu nadace Solglotten, která do Norska přiváděla alergické a handicapované děti z Československa.

Kromě *NT Hjelpeforeningen* existovala už od roku 1946 organizace *Europahjelpen* (Evropská pomoc). Zaměřovala se na všeobecnou pomoc uprchlíkům a emigrantům v celé Evropě a na konci čtyřicátých let hrála důležitou roli pro imigraci do Norska. Ačkoliv tedy nebyla zaměřena na specifickou národnostní skupinu uprchlíků, její humanitární i politicko-imigrační aktivita usnadnila a často i změnila život i mnoha Čechům a Slovákům. Samozřejmě vykonávala činnost, o které již padla zmínka výše, tedy pomáhala uprchlíkům materiálně v Německu. Ale funkcionáři *Europahjelpen* pomáhali i čerstvým imigrantům v Norsku: „Zaměstnání opatřuje zpravidla sice pracovní úřad (tzv. Arbeidskontoret, pozn. V. P. P.), ale kancelář *Evropské pomoci se snaží pomoci všude tam, kde je možno pracovní podmínky zlepšit, nebo najít práci přiměřenou vzdělání nebo vyučení jednotlivce. Pomáhá také při opatřování šatstva, prádla i obuvi, nebo i nejnnutnějšího bytového zařízení, zejména tam, kde se jedná o péči o děti. Obstarává vybavy pro novorozeňata, lékařské prohlídky, rekreační pobyt v době rekonvalescence a asistuje při úředních jednáních, ať už jde o hlášení policejní, nebo formality při sňatcích a křtinách. Zejména pomáhá také opatřovat uprchlíkům byty.“ Tak charakterizovala činnost *Europahjelpen* v roce 1949 Anna Kvapilová.³⁸*

V roce 1954 byla práce *Europahjelpen* převzata *Det norske Flyktmingeråd* (Norská rada pro běžence), která dále spolupracovala s množstvím mezinárodních humanitárních organizací.

Její vliv na československou imigraci spočíval ve formálním i funkčním zaštitování činnosti již čistě pročesky zaměřeného *NT Hjelpeforeningen*.

Zcela specifickou skupinou imigrantů byli tzv. „mínusoví uprchlíci“,³⁹ tedy jedinci z různých důvodů handicapovaní: do této skupiny patřili nejenom lidé vážně nemocní, např. pacienti s TBC, ale také všichni fyzicky postižení (a takových samozřejmě bylo po válečných událostech mnoho, někteří navíc utrpěli zranění při útěku, případně jim dlouhý pobyt ve věčně studených a zatuchlých táborech IRO podlomil zdraví). Do této zcela jasně diskriminující kategorie však často spadali i věkem starší emigranti, opuštěné matky s dětmi i rodiny s více dětmi. Jejich osud byl nezáviděníhodný, čehož si naštěstí byly vědomy jako mnohé humanitární organizace, tak i některé vlády.

Do Norska se takto ostrakizovaní jednotlivci dostávali už od roku 1949, kdy za transferem dvou českých „mínusových uprchlíků“ stála *Europahjelpen*.⁴⁰ *Europahjelpen* se vůbec poměrně hodně angažovala právě v otázce „mínusových uprchlíků“. V červenci 1949 zakoupila *Europahjelpen* hotel Konnerudkollen (u města Drammen), který byl následně přeměněn pro domov právě pro tuto nešťastnou skupinu uprchlíků (ovšem místo bylo otevřeno i „normálním“ běžencům a pro mnohé mělo být místem tranzitním, nikoliv cílovým). V Konnerudkollen se i „mínusovým uprchlíkům“ dostalo možnosti zapojit se do aktivní činnosti – při práci na hotelu, při zemědělských pracích na okolních polnostech atd. Do Německa se následně vypravily komise, jež se snažily vybrat 200 šťastlivců, kterým Norsko pro začátek povolilo vstup.⁴¹ Mezi tuto vlnu (která byla složena z příslušníků více národů, především pobaltských) pravděpodobně patří i čtyři slepí českoslovenští uprchlíci, o nichž se v roce 1950 zmiňují noviny *Verdens Gang*.⁴² Obecně řečeno se v dobových novinách množil názory podporující tento druh imigrace a jsou vydvihovány organizace, které ji zprostředkovávají.

Pro jednorázově největší skupinu se norské hranice otevřely přesně v polovině padesátých let. Množství Čechů a Slováků, kteří byli v roce 1955 převezeni (většinou z Mnichova) do Norska, není zcela jisté, bylo jich pravděpodobně 41.⁴³ Na rozdíl od náboru pracovních sil v roce 1949 a později lze hodnotit tento

transfer – a vůbec celou norskou akci na podporu „mínusových uprchlíků“ – jako akci opravdu humánních kvalit.

Imigrace do Norska v letech 1956 až 1967

Od druhé poloviny padesátých let až do další mohutné vlny v roce 1968 byl počet nově přicházejících českých a slovenských emigrantů velmi nízký a mechanismy, které stály za touto imigrací, rozličné: kromě těch, které již byly vzpomenu ty výše,⁴⁴ přibýlo několik málo nových.

Od roku 1956, kdy byl v Norsku přijat již zmíněný nový cizinecký zákon, bylo možné oficiálně žádat o poskytnutí azylu (což samozřejmě neznamená, že tento byl automaticky udělen, i když se jednalo o uprchlíky z východní Evropy). Již v říjnu 1957 byl tento zákon podroben zkoušce, když z – po dlouhé době prvního – legálního zájezdu Čedoku do Norska uteklo šest lidí z celkových 21. Paradoxně se většina z nich setkala až na policejní stanici, neboť při přípravě útěku o sobě navzájem nevěděli. Při tom však žádný z nich se nerozhodl emigrovat z náhlého impulsu, všechny útoky byly naopak plánované dlouho dopředu a jediným cílem drahého zájezdu byla emigrace.⁴⁵

Jiný a svým způsobem ojedinělý druh imigrace do Norska má svůj původ v již vzpomínaných táborech pro emigrantské děti, které od roku 1953 organizoval *NT Hjelpeforening*. Letní tábory (a případně letní pobyty českých a slovenských dětí u norských rodin) byly posléze od roku 1959 zčásti nahrazeny a zčásti doprovázeny letní školou, ve které se děti seznamovaly s kulturou a historií Československa a v neposlední řadě se také cvičily ve své mateřské řeči, či vlastně v mnoha případech řeči svých rodičů.⁴⁶

Pro nás je nejzajímavější období padesátých let, kdy se pro mnohé děti přišedší z uprchlických táborů v Německu staly norské prázdninové tábory vítanou změnou prostředí a životních podmínek, byť krátkodobě. Vždyť rodiče mnohých z nich žili ve špatných sociálních a ekonomických podmínkách, mnoho z nich bylo pravděpodobně klasifikováno jako „mínusoví uprchlíci“. Asi desítky těchto dětí se již ke svým rodičům nevrátila a byla adoptována v Norsku.⁴⁷ Mechanismy těchto adopcí nejsou

zcela jisté a zdá se, že k nim minimálně v jednom případě došlo i bez souhlasu biologických rodičů dítěte.⁴⁸

Na druhou stranu je jisté, že také v nejméně jednom případě byl konečný resultát opačný: děti sice zůstaly v Norsku, ale rodiče se k nim později připojili. A. Kvapilová a *NT Hjelpeforening* opět figurují v této šťastné události, která vyvolala pozornost i proto, že rodiče, Anna a Radoslav Petrovičovi, strávili v táborech dvě desítky let.⁴⁹

Pohled na československou emigraci

Vyčíslit přesný počet Čechů a Slováků, kteří našli v Norsku at již dočasnou nebo trvalou základnu, se pravděpodobně již nikdy nepodaří. Problémem je jak roztroušenost, tak nepřesnost archívů, neexistence přehledné norské statistiky ohledně emigrace až do r. 1958,⁵⁰ i třeba fakt, že mnozí dále odešli do jiných zemí a jejich „spisy“ a archívní materiály rozličného charakteru je následovaly. Stejně tak jsou některé materiály ošidné v tom, že zaznamenávají národnost (případně rodnou zem), nikoliv však datum příchodu do Norska.

Dle A. S. Skjerveho lze v tomto období zdokumentovat okolo 580 případů emigrace.⁵¹ A. Kvapilová a *NT Hjelpeforening* vychází z vyššího čísla okolo 700. Je to však jen počet příchozích a není zatím možné ani odhadnout, kolik československých uprchlíků v Norsku zůstalo krátkodobě, dlouhodobě či natrvalo a dokonce není ani jisté, kolik emigrantů v Norsku zemřelo, at už z jakýchkoliv příčin. Je proto také těžké odhadnout, kolik Čechů a Slováků z této první vlny – pokud je možné období dvaceti let nazývat vlnou – bylo v Norsku na konci šedesátých let, kdy do země začaly proudit další stovky uprchlíků, tentokrát v návaznosti na události srpna 1968.

Čísla a statistické údaje mají ještě jednu nevýhodu: téměř nic neřekají o tom, jak se nově usazení uprchlíci v Norsku adaptovali, jak žili, jak se na severu Evropy cítili. Pokud lze odhadnout ze zatím známých informací a pramenů, zůstávali v Norsku především ti uprchlíci, kteří našli uplatnění a případně i zaujetí v manuálním zaměstnání, at již v zemědělství, vlastních malých firmě nebo podniku.⁵² Naopak ti emigranti, kteří se snažili o uplatnění v intelektuální sféře, kultuře nebo cítili svůl

podnikatelský talent a táhlo je to do země, která byla volnému podnikání a možnostem více nakloněna než poválečné Norsko se silně státem regulovanou politikou, houfně odcházeli. Jména se silně státem regulovanou politikou, houfně odcházeli. Jména vzpomenuť v této práci veskrze odpovídají této generalizaci: Emil Walter, Egon Hostovský, Josef Kalvoda, František Třešňák (viz níže), ti všichni a jiní Norsko brzy opustili.

Největším záměrem této studie podávat vyčerpávající údaje, at už jde o oficiální statistiky, nebo události každodenního života. Přesto bych se rád pokusil přiblížit obě strany mince poválečné emigrace a proto následující stránky budou věnovány jednomu aspektu emigrantského života – spolkové a kulturní činnosti.

Kulturní činnost – časopisy

„Existuje anekdota o tom, že sejdou-li se někde tři Čechoslováci, založí spolek.“ Tak, s určitým nádechem ironie (který zůstal zde citovaným emigrantským tiskovinám vlastní), komentoval *Čechoslovák v Norsku* ve svém prvním čísle⁵³ založení *Sdružení československých demokratických uprchlíků v Norsku*. V dubnu roku 1949 bylo československých uprchlíků v Norsku přes 100 (k první vlně se už přidružily i první skupiny pro práci naverbovaných běženců) a silný pocit sounáležitosti je sdružoval do hromady. Nově příchozí procházeli většinou průchozím místem, kterým byl často Centrum Hospits v Oslo,⁵⁴ a poté se rozjízďdili po Norsku za zaměstnáním. Ti z nich, kdo zůstali ve městě, at již to bylo Oslo, Drammen (kde vznik například emigrantský fotbalový klub⁵⁵) nebo jiné místo, zůstávali většinou v kontaktu, ale potřeba sdružovat se s krajany zůstávala i u těch, kteří byli poslání či sami odešli na farmy.⁵⁶

Největší krajanská komunita, ale byla v hlavním městě. Není proto divu, že první spolek československých uprchlíků vznikl právě tam. Jeho ustavující valná hromada se konala 9. října 1949, na které byly přijaty stanovy spolku, programové prohlášení a zvolen výbor, který stál v jeho čele. A. Kvapilová se stala první předsedkyní tohoto spolku, jehož hlavní činností byla především kulturní a podpůrná. Z programového prohlášení vyberme alespoň tyto body činnosti:

- 1) Vzájemná morální i materiální pomoc a podpora československým uprchlíkům v Norsku.

- 2) *Sdružení* bude zastupovat zájmy a hájit práva československých uprchlíků v rámci norských zákonů před úřady a zaměstnavateli a bude napomáhat při obstarávání práce i ubytovacích možností.
- 3) *Sdružení* chce pomáhat v rámci možností i československým uprchlíkům mimo Norsko, zvláště těm, kteří dosud žijí v táborech a snaží se dostat do některé ze svobodných demokratických zemí.⁵⁷

Kromě toho nás ale ve spojitosti s tématem tohoto oddílu zajímají další body, ve kterých se naznačuje kulturní zaměření spolku: bude se vydávat časopis (především za účelem informovat uprchlíky o událostech v Československu, v Norsku i ve světě), zřídí se krajská knihovna a spolek se bude zabývat i výukovou činností, jež má být zaměřena jak na děti – ty přichází i nově narozené – tak na dospělé. Zatímco děti se učily především češtině a českým dějinám, dospělí byli „seznamováni s čs. historií v duchu pravdy“.⁵⁸ Časopisem, který měl být hláskou tribunou *Sdružení* československých demokratických uprchlíků, se stal *Čechoslovák v Norsku* (dále jen ČSN).

Čechoslovák v Norsku

První číslo tohoto časopisu, oficiální tribuny *Sdružení československých demokratických uprchlíků v Norsku*, vyšlo v dubnu 1949, poslední autorovi známé (dvojčíslu) je datované září–říjen 1951 a je jisté, že časopis vycházel ještě déle – nejspíše do roku 1953, možná i poté.⁵⁹ Bohužel ne všechna čísla jsou zachována. V archivu Libri prohibiti (dále jen LP) v Praze a v Centru pro československá exilová studia (dále ČČES) bylo možno dohledat jen celkem devět čísel.⁶⁰ Vydávání a obsah časopisu bylo po celou dobu řízeno redakční radou, jednotlivé příspěvky byly podepisovány jen výjimečně. V roce 1949, když *Sdružení* začínalo, byla redakční rada pravděpodobně zvolena stejnou valnou hromadou jako výbor sdružení, jak tomu nasvědčuje zápis stanov, a to ve složení B. Houdková,⁶¹ J. Kovtun a Z. Skála. Později ovšem jistě docházelo ke změnám, které nejsou vždy zachytitelné a ne vždy relevantní. Jisté je, že nejméně jedno číslo (červenec 1951) redigoval již zmiňovaný Josef Kalvoda, který

ve svém díle *Z bojů o zítřek*⁶² otiskl i některé články z Čechoslováka. V posledním čísle, které je v mnohém zajímavé, je po nové valné hromadě sdružení redakčního kroužku A. Bláha, A. Cervan, J. Pivokoňský a A. Novák.⁶³

Časopis po celou dobu své existence vycházel ve formátu A4 v rozsahu 10 až 14 stran v nákladech 250 kusů, z nichž až čtyři desítky byly odeslány do zahraničí. Byl psán na psacím stroji. V prvním čísle byla diakritika dopisována pravděpodobně ručně, v dalších se již zdá, že redakce získala psací stroj s českými znaky.

Časopis nemá pevnou strukturu, což samozřejmě nelze pokládat za negativum. Pouze nám to znemožňuje jednoduše shrnout obsah dostupných čísel. Na druhou stranu má časopis několik rubrik, či snad obsahových shod, které jsou pro něj charakteristické: ačkoliv se liší rozsahem, v každém čísle je určitý prostor věnovaný zprávám z Československa a událostem a ve světě. Zprávy z ČSR jsou dvojího druhu: buď jde o agenturní zprávy nebo články a články přetiskuté z oficiálního československého tisku (jméno zdroje je však udáváno jen výjimečně), které jsou podávány někdy bez, někdy s náležitým komentářem redakce. Ačkoliv v posledních číslech ČSN je zprávy kvantitativně méně než na počátku, lze říci, že byly neoddiskutovatelnou součástí časopisu až do konce. Je zajímavé spekulovat o tom, zda tento posun reflektuje změnu v myšlení samotných emigrantů, kteří si po třech letech v emigraci začínali uvědomovat, že jejich brzký návrat do vlasti je nereálný. Je to možné, ovšem je nutné i uvážit vzrůstající informační embargo, které podporovala mohutnické železná opona. Stejně tak počet uprchlíků, kteří by přinášeli nové neoficiální zprávy, musel nutně klesat.

Kromě převzatých zpráv se ale někdy objevil článek, který uváděl informace, jež rozhodně nemohly být zveřejněny v oficiálním tisku. Tak na příklad v čísle 1/3 (červen 1949) byl otištěn rozsáhlý, třístránkový článek *Potěmkinovo náměstí a trojský kůň*, který popisuje veliké finanční investice, které komunistická strana investovala do výzdoby, propagandy a potěmkiády před svým sjezdem. Autor, který přezval Václavské náměstí na Potěmkinovo, byl dle redakce očitedním svědkem těchto událostí, zaslal článek redakci z Německa (uprchlického tábora?).

Je podepsán iniciálami I. B. Takových článků se najde více, ale můžeme ještě zůstat u tohoto čísla, kde se v souvislosti se sjezdem KSČ vyzývá k legálnímu protestu proti „komunistické diktatuře“ formou dopisů, adresovaných vyslanectví USA v ČSR. Krátká citace:

„Do dopisu napište: *„Nesouhlasím se současnou komunistickou diktaturou v Československu a žádám o okamžité nové, svobodné a tajné volby pod kontrolou Svobodných národů. Dopis odešlete tak, aby došel nejpozději do 28. května, tedy do dne narození presidenta Beneše. (...) Toto je vaší povinnost.“*⁶⁴ Zajímavé na tomto článku je také to, že jde vlastně o otištěné provolání „demokratického odbojového podzemí v Československu“.

Zprávy ze zahraničí nejsou sice nezajímavé, ale ničím nevybočují z toho, co bylo lze v tuto dobu najít nejen ve většině krajského emigrantského tisku, ale pravděpodobně také tisku norského. Redakční kruh ČSN upírá svou pozornost jak na Východ, pokud to informace dovolují, tak na Západ, kde komentuje na příklad volby v jednotlivých zemích, Marshallův plán a v neposlední řadě (kvantitativně v ročníku III/1951 nejvíce) válku v Koreji.

Čas od času se v ČNS objevily profily některých osobností – nesměl chybět T. G. Masaryk, jehož portrét přináší ČSN hned ve svém prvním čísle; ale dostalo se také na příklad na Sigrid Undsetovou, známou norskou spisovatelku, která zemřela právě 10. června 1949 (nar. 20. 5. 1882). Autor, schovaný za šifru –bh–, zakončil svůj portrét takto: *„My, českoslovenští uprchlíci, jsme Undsetové zavázáni především ze dvou důvodů: svým životem nám dala příklad obětavosti a statečnosti v nejboryších dobách své vlasti a svým dílem nám dala poznat tvář své země, duši jejího lidu a naučila nás obé milovat ještě dávno před tím, než jsme Norsko poznali z vlastního názoru.“*⁶⁵ Tento portrét je typický také snahou hledat a upozorňovat na vztah Čechů a Slováků k Norsku a Norům, na paralely mezi oběma státy, které se nacházely především v historii staletí poroby a útlatu i v určité podobnosti během druhé světové války.

Pravidelnou rubrikou se stal minikurz norštiny, otiskovaný vždy na poslední straně.⁶⁶ Prostoru se dostalo

i prozaické nebo básnické tvorbě, jak původní emigrantské, tak české klasiky – úryvek básně v záhlaví této práce by mohl stačit jako krátká ukázka charakteru tvorby, která se v ČSN objevovala. Jednotlivé články nebo zprávy byly mnohdy doprovázeny výroky a citacemi různých autorit, ať již to byl Masaryk, Churchill nebo bible.

Těžišťem ČSN je však život v emigraci, životy a názory emigrantů a jejich budoucnost, a to jak ve všeobecném náhledu, tak jejich pozice v Norsku samotném. Symptomatičtější je přitom titulní článek hned prvního čísla, jehož autor, F. Třešňák, bývalý redaktor *Svobodného Slova* a národně socialistického odborového týdeníku *Slova pracujících*,⁶⁷ vyjádřil již názvem článku pocity té více než stovky emigrantů, které Norsko přijalo. Článek se jmenuje *Stali jsme se znovu lidmi*. Hned ve stejném čísle je pak krátká zpráva o vzniku *Rady svobodného Československa*.

Že však ne všichni nahlíželi na krajskou komunitu v Norsku pozitivně, respektive přes růžová skla, se ukázalo již brzy. Ve třetím čísle (1/3) se přispěvatel z řad čtenářů, podepsaný „Voloda“, obrací (v explicitní reakci na zmiňovaný článek F. Třešňáka) s kritikou do vlastních řad v příspěvku *„Co dělat? Co bylo dosud uděláno [v krajské obci v Norsku]? Máme Sdružení, vydáváme časopis, snažíme se působit na své okolí, máme program – ale jak plníme své předsevzetí? Jakou kulturní činnost vyvíjíme mimo to?“* Jakoby tato mírná kritika předznamenávala další vývoj *Sdružení* a vůbec situaci československé emigrantské obce celkově.

V květnu následujícího roku si Josef Doubravský (= J. Kalvoda)⁶⁸ na tzv. osobnosti a reprezentanty čs. emigrace stěžuje, že *„Jeden po druhém blátem hází (...) Organizace, politické strany a frakce, spolky a společnosti se rodí jak houby po dešti. Kde kdo chce být ‚osobností‘ neb alespoň funkcionářem v domnění, že funkce v emigraci získaná je funkce na doživotí. (...) A v tom všem shonu a zmatku se zapomíná na obyčejného uprchlíka.“*⁶⁹ Kalvoda v tomto článku nemíří výslovně na emigranty v Norsku (je ovšem možné, že je zahrnuje implicitně, což mohl čtenář chápat), ale kritizuje především činnost, či spíše nečinnost *Rady svobodného Československa* a jiných institucí. Kromě toho upozorňuje, že válka a atomové zbraně nejsou ani

potencionálním řešením sporu s komunisty. Tento apel je ještě jednou zdůrazněn ve stejném čísle v článku *Názor Vatikánu na MacArturovu řeč*.⁷⁰

K činnosti a událostem mezi československou emigrací mimo Norsko se pak váže např. i opravdu rozsáhlý, téměř pětistránkový materiál, který vypadá, jakoby byl redakci zaslán či jinak doručen z Frankfortu pod Mohanem, avšak jeho autorství je nejasné.⁷¹ Jeho název, *Případ československého yzvědače Dr. Emila Sztwiertni*, je všeříkající. Zajímavé je, že podle autora měl tento agent komunistické špionáže své důvěrníky i v Norsku.

J. Kalvoda se pak znovu vrátil k *Radě svobodného Československa*, k *Národnímu výboru* a vůbec k celé situaci rozhádané „politické reprezentace“ československého exilu. V komentáři k *Prohlášení Rady Svobodného Československa ve Washingtoně*⁷² píše mj.: „30 000 dolarů dostává ročně RSCS od soukromé americké společnosti. Co za tyto peníze udělala pro prostého uprchlíka?“⁷³ a po delším rozboru zakončuje: „Povrchní pohled do Československa porobeného komunismem a do „vrcholných“ odbojových orgánů zamořených hnilobou mrtvol lidí věrejška, kteří už patří jen na politické smetiště, je velmi neutěšený. Avšak mezi lidem žijícím doma i v exilu jsou lidé s čistými rukama a se zápletem bojovat za vítězství věci spravedlivé, za demokracii a za nastolení nového solidního a spravedlivého sociálního řádu. Jsou to svěží a zdravé síly, které se seskupují, aby ve svůj čas zasáhly.“⁷⁴

Ačkoliv se však jak J. Kalvoda, tak i ostatní příspěvatelé ČNS vyjadřovali explicitně především k událostem v emigrantské obci mimo Norsko, zdá se, že rozpory se nevyhnuly ani jim. Zatím není možné říci, nakolik byly eskalovány právě rozkoem v *Radě svobodného Československa*, je však jisté, že k těmto rozporům došlo především z politických důvodů, i když je možné, že k nim přispěly i osobní antipatie.⁷⁵ Výsledek je každopádně známý a veřejný: v posledním dochovaném čísle ČSN je shrnut v článku *K valné hromadě* autor schovaný pod šifru X. Kromě zhodnocení činnosti *Sdružení* (kladně byla hodnocena především humanitární akce ve spolupráci s *Europahjelpen* na pomoc uprchlíkům v Německu i Norsku) jsme v článku informováni především

o rozkolu mezi A. Kvapilovou (a jejími příznivci) a zbytkem *Sdružení*, ke kterému na této valné hromadě došlo. Autor to okomentoval mj. takto: „*Paní Kvapilová však řádně provedené a demokratické volby prohlásila za sebranou komedii a oznámila, že ze Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Norsku vystupuje. Nikoho nevyločujeme, jak to dělala pí Kvapilová, ale paní Kvapilová se vyloučila z řad čs. demokratických uprchlíků sama. Vidíme, že i v Norsku našel p. Zenkl jednoho učenlivého žáka.*“⁷⁶

Dvojčíslo září–říjen 1951 je posledním z dochovaných čísel ČSN. Zda vyšlo ještě další, zatím nevíme. Je ovšem pravděpodobné, že pokud redakce ve vydávání pokračovala, tak nepříliš dlouho, neboť J. Kalvoda v roce 1953 zareagoval na ustrnutí činnosti *Sdružení* v článku *Co se stalo se Sdružením čs. demokratických uprchlíků v Norsku*.⁷⁷ Kalvoda konstatuje, že únoru 1953 byla svolána neregulérní valná hromada, na které došlo k dalšímu rozvratu *Sdružení*: „*únorové události [dějiny umí být ironické, pozn. aut.] v Norsku byly vyvrcholením a koncem činnosti demokratických uprchlíků na této severní výspě.*“⁷⁸

Nezbývá než konstatovat, že ČNS si během tří (čtyř) let, kdy vycházel, udržel vysokou úroveň, kladně hodnocenou jak mezi krajany v Norsku, tak v zahraničí.⁷⁹ Byl to časopis sice antikomunistický, ale jinak nikterak vyhroceně politický a případné útoky proti některým emigrantským politickým stranám v něm nejsou k nalezení, byť vyjadřuje zklamání a znechucení nad rozhádaností a nejednotností exilových politiků. Celkově je to však optimisticky laděný časopis, jehož hlavním úkolem bylo především informovat exulantskou obec o dění v Norsku i ve světě. Dvojčíslo ze září–října 1951, reflektující faktický zánik *Sdružení*, je zatím nutno brát jako výjimku.

Revue Bod

Revue Bod (dále RB), s podtitulem *Nezávislá revue*, vycházela od října 1949 do roku 1951 a kopírovala tak svým způsobem historii ČSN. Mezi oběma časopisy byl však fundamentální rozdíl: zatímco ČSN byl ve službách *Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Norsku* a svým způsobem tedy i tribunou národních socialistů, redakce *Bodu* byla přísně apolitická a ve svém časopise se od politického dění přísně a explicitně distancovala.

RB vycházela měsíčně, dnes je však v knihovně LP zachována jen 5 čísel.⁸⁰ Formát A5 zůstal po celou dobu vydávání, měnil se jen počet stran a to od 44 po 68, technicky byla RB připravována pravděpodobně stejně jako ČSN. Redakce se v prvním čísle prezentovala takto: D. Veselý, J. Kovtun, J. Kadlec a P. Beňošová. Podle A. Kvapilové časopis vydávali studenti.⁸¹

RB neměla vyhraněný program, ani nezastupovala nějakou platformu. Mnohé lze ovšem vyčíst například z tohoto oslovení čtenářů: „*Chceme nejen poskytnout dobré a zajímavé čtení, které dá zapomenout na starosti života, chceme také vybudovat přání a vkusu většiny z vás.*“ A o kus dál, kde redakce vybízí krajany k zaslání příspěvků, zdůrazňuje: „*A hlavní připomínka ne politické nebo dokonce stranicko-politické úvahy.*“⁸²

Co tedy zbývalo, když byla politika zavržena? Obsahem časopisu jsou drobné úvahy, medailóny různých osobností, historická okénka a překládaná i původní tvorba.

Tak např. v prvním čísle se objevil článek *Masaryk u Stalina*, který měl být „*první ze série reportáží, kterými se pokusíme objasnit historické události před komunistickým pučem v ČSR.*“⁸³, a historicko-politické úvahy jsou k nalezení v každém čísle RB. Nedílnou součástí RB jsou dále např. portréty: A. Lincoln, G. Galilei v prvním čísle, Jindřicha VIII. v čísle 1/4 nebo třeba W. A. Mozarta v poslední dochované RB. Prozaická a básnická tvorba je též k nalezení v každém čísle RB, a to jak původní, tak převzatá – objevuje se J. Vrchlický, K. Čapek i zahraniční autoři, jako je např. Steve P. Gay. Většina článků je nepodepsaná, nejsou uvedeni ani případní překladatelé či zdroje informací.

Ani RB se však nevyhnula úskalím emigrantské politiky a problémům s ní spjatých. V pátém čísle prvního ročníku považovala redakce za nutné zdůraznit, že „*Bod nebyl a nebude ani v budoucnou časopisem, zabývajícím se vnitřními poměry v exilu. Ale houbovitý vzrůst nakažlivě neřesti plnit stránky emigrantských časopisů frázemi a vzájemným osočováním, nepotřebnou vnitrostranickou politikou, nás donutil udělat tuto výjimku.*“⁸⁴ Výjimkou byl míněn článek *So sorry, getlemen*, ve kterém redakce na třech stranách zdůrazňovala apolitičnost své činnosti. Přímou návaznost na tento článek má pak sloupek „*psa Sorryho*“ v prvním čísle druhého ročníku, ve kterém se

tato imaginární postava stěžuje mj. na to, že „*... různé podnikavé osoby se žijí na úkor uprchlíků tím, že zakládají spolky a společnosti, které navenek mají pomáhat uprchlíkům, doopravdy však znamenají jen bezpracný zisk pro podnikavé, zakladatele.*“ Znovu je bohužel obtížné odhadnout, nakolik tento materiál ukazuje na poměry v Norsku samotném, nebo zda se spíše týká exilové situace obecně.

Jindy se pak RB vyjadřuje k neutěšeným exilovým poměrům spíše s ironií: například otištěním stanov, kterými se zakládá *Strana konstruktivní negace v exilu*, spolek s ručením omezeným. Z těchto stanov můžeme vybrat například ještě paragraf druhý a třetí: „*Strana konstruktivní negace v exilu (dále SKN) jest organizací reprezentující všechny podzemní pracovníky v zahraničí, kteří vystupují v soukromém životě na povrchu, leč v duchu konstruktivně negují vše, co dosud vytvořili, mateřské organizace jim nedovolující rozvinouti se plně k uspokojení sama sebe.*“, resp. „*Účelem SKN jest: a) odčinit, nepřipustiti, neopakovati, nedopustiti, neobjasniti, varovati, zvitěziti; b) úpěti.*“⁸⁵

Navzdory těmto ohlasům soudobé emigrantské politiky a vůbec situace lze RB označit za časopis apolitický, zaměřený na kulturu a především osvětu. Je bez pochyb, že pro uprchlíky byl takový tiskopis vítaným zdrojem informací a vědomostí, zvláště pro ty, kteří ještě neovládali norský jazyk do takové míry, aby se mohli orientovat v dobovém norském tisku.

Fritt Tsjekkoslovakia

Časopis *Fritt Tsjekkoslovakia* – Svobodné Československo (dále jen FT) – má specifické postavení mezi tiskovinami, které vzešly z prostředí československé exilové komunity v Norsku dvěma aspekty: byl vydáván v norštině a hlásil se otevřeně k politické, toliko socialistické platformě. Obojí je třeba upřesnit. Stejně jako v případech předchozích časopisů i zde je většina článků anonymních, případně podepsaných pouze autorovou zkratkou, je tedy otázkou, zda všichni autoři pocházeli z československé exilové komunity. Ačkoliv přesnou odpověď zatím neznám, domnívám se, že mezi autory byli i Norové. Jisté je, že v redakčním kruhu (neuváděném jmény) vždy figuroval na pozici „odpovědného redaktora“⁸⁶ Nor a v „programovém

prohlášení“, které je přepsáno níže, je naznačeno společně autorství časopisu.

Druhým specifikem je, že FT bylo spjato s norskými socialisty, konkrétně stranou práce (Arbeidspartei) a bylo tedy politickou tribunou. V prvním čísle, které vyšlo v červenci 1950, je tato spolupráce vyjádřena konkrétně:

„*Fritt Tsjekkoslovakia vydává komise českých a norských socialistů. Časopis má za úkol šířit osvětu a umožnit orientaci v tom, co se odehrává za železnou oponou, v první řadě o Československu. Většina textu [sic] bude psána českými socialisty nacházejícími se v exilu (...).*“

Z tohoto textu ovšem nevyplývá, kdo se skrývá za pojmem „socialisté“, ve skutečnosti jsou jimi (kromě možných členů jiných socialistických stran) míněni nepočetní členové národní socialistické strany, kteří emigrovali do Norska a kratší či delší dobu zde pobývali.⁸⁷

FT vycházelo jako měsíčník. Bohužel autorovi bylo k dispozici pouze pět čísel,⁸⁸ která se zachovala v knihovně Arbeiderbevegelsens Bibliotek v Oslo. Jak dlouho poté ještě časopis vycházel, nelze při momentální znalosti situace říci. První čtyři dochovaná čísla jsou ve formátu A5 v rozsahu osm stran, poslední je ve formátu A4 při stejném rozsahu. Jak již bylo řečeno, většina článků je anonymní s výjimkou dvou (podepsaných nám již známým) F. Třešňákem; postupem času bylo stále více článků či zpráv přejímáno z emigrační tiskové služby FCI.

Obsah časopisu odpovídá propagovanému záměru. Těžištěm prvního čísla je téměř čtyřstránkový článek z pera F. Třešňáka, informující o procesu s dr. M. Horákovou (jménem jsou uvedeni i další popravení: Z. Kalandra, J. Buchal, O. Pelcl – všichni čtyři jsou označeni za „mučedníky svobody, demokracie a socialismu“). V evidentní návaznosti na tento článek je v tomto čísle brána na paškál komunistická justice samotná, autor jednoho článku (*De kommunistiske domstoler*) zůstává ale skryt za zkratkou „x“ a další jsou zcela anonymní. Zatímco ovšem toto první číslo informuje téměř výlučně o událostech v Československu, v číslech dalších byl nalezen prostor i na alespoň krátké zprávy z ostatních zemí „Ost-bloku“ – Polska, Maďarska, Rumunska atd. Poměrně zajímavá je úvaha, tvořící titulní článek druhého čísla

– *Iz Čkoslovensko osvobodit bez války*, jehož autorem je opět F. Třešňák. Zdá se, že tento článek, ve kterém se emigrantská obec ústy F. Třešňáka snaží jasně vyjádřit, že štvání k válce a snaha o vyostření mezinárodní situace není jejím primárním cílem, ba dokonce agresí odmítá jako součást svého programu, je paralelní k podobně laděným článkům, které se objevily v ČSN.

V tíráži posledního autorovi známého čísla FT je uvedeno, že *Fritt Tsjekkoslovakia* je vydáváno *Norsko-čkoslovenskou komisí* (Norsk-Tsjekkoslovakisk komité). Je ovšem nejasné, zda jde o některou z již zmiňovaných emigrantských organizací, nebo o samostatnou (politicky vyhraněnou?) instituci. Číslo je složeno výhradně z nepodepsaných článků, z nichž většina je přebrána od FCI; jde většinou o krátké zprávy s výjimkou celostránkového informačního materiálu o složení čkoslovenské vlády a úvodního článku o situaci v Polsku. Z evidentních důvodů nelze ovšem odvodit, zda mizení původních materiálů a přebírání informací od FCI byl dlouhodobý trend.

Stejně tak není momentálně možné zjistit, zda a jaký měl tento časopis vliv na norskou veřejnost, byť případně „pouze“ socialisticky orientovanou. Náklad není uváděn a autor tohoto materiálu neví o případném ohlasu či citaci FT v soudobém norském tisku.

POZNÁMKY

¹ Úryvek z básně J. V. Sládka *Vzchop se k žití*, která byla otištěna v časopise *Čechoslovák v Norsku* 1/3 (červen 1949).

² Bez ostrovů. Celkově 386 958 km².

³ THORUD, E.: *Norsk Innvandringspolitikk 1948–1960*. Oslo 1989, s. 113, srov. také poznámku 8.

⁴ Údaje o počtu uprchlíků se samozřejmě liší.

⁵ Viz mj. ČELOVSKÝ, B.: *Emigranti*. Šenov u Ostravy 1998, s. 15 a další. Tato myšlenka je zachycena v mnoha dopisech a archivních materiálech, které Čelovský publikuje a cituje.

⁶ DANIELSEN, R. a kol.: *Norway: a history from the Vikings to our own times*. Oslo 1998, s. 358.

⁷ Na konci roku 1944 sovětská vojska překročila severní norské hranice a tlačila wehrmacht směrem na jih. Ten za sebou při ústupu nechával zničenou infrastrukturu, mosty vyhozené do povětří, vypálené domy.

⁸ Číslo jsou jen odhadem: 43 000 až 44 000 Norů bylo na konci války v neutrálním

Švédsku, cca 15 000 bylo aktivních ve vojenských složkách, dislokovaných v zahraničí (převážně v Anglii, kde se k nim musí připočítat asi 3 000 civlistů, včetně královské rodiny). Na třicet tisíc námořníků sloužilo Spojenému Několik desítek Norů se také nacházelo v německých věznicích a lágru. Celkový počet Norů, kteří se během války ocitli krátkodobě nebo dlouhodobě mimo vlast, je pravděpodobně kolem sta tisíc. Tak THORUD, E.: *Norsk...*, c. d., s. 112–113. DANIELSEN R. a kol.: *Norway...*, c. d., s. 359 mluví celkem o 140 000 jedincích, do této sumy započítává ale také norské občany nuceně pracující pro okupanty v Německu nebo jinde v Evropě.

Druhým problémem byl fakt, že na konci války se v Norsku nacházelo na tři sta padesát tisíc německých vojáků (počet nevojenského okupačního cizineckého kontingentu není znám), okolo sta tisíc válečných zajatců, především ze SSSR a východní Evropy a asi 13 tisíc nuceně nasazených (THORUD, E.: c. d., s. 113).

⁹ DANIELSEN, R. a kol.: c. d., s. 364.

¹⁰ Tamtéž, s. 366.

¹¹ V létě 1947 Kvapilová navštívila Norsko, aby zde předala děkovný dopis od českých žen, které spolu s ní přežily věznění v Ravensbrücku. Viz článek *20 år gammel aktuell adresse fram i lyset*, nesignováno, *Rogalands avis* 21. 9. 1968. Děkovný dopis proto, že norské vězenkyně se se svými českými kolegyňmi dělily nezábrně o obsah potravinových a jiných balíčků, které směly z domova dostávat. Článek mluví též o nespecifikované materiální pomoci po ukončení války.

¹² Ačkoliv tato teze není podporovaná všemi a někteří z tehdejších emigrantů, se kterými jsem byl v kontaktu, ji popírají nebo přinejmenším nemohou potvrdit je velmi pravděpodobná. Dostatečně ji zdůvodňuje SKJVEREN, S. A.: *Den tsjekkiske og slovakiske migrasjonen til Norge 1948–1989*. Diplomová práce. Oslo 2000, s. 115. Autor se k této problematice vrátil i v rozhovoru s S. A. Skjervenem 19. 9. 2002; se stejným závěrem. Na cestě A. Kvapilové do Norska figuruje také krátkodobý pobyt v Německu.

¹³ Dle SKJVEREN, S. A.: *Den tsjekkiske...*, c. d., s. 115 jím byla jistě od srpna 1949 do února 1950. Šlo pravděpodobně o norskou pobočku stejnojmenné organizace se sídlem ve Wiesbadenu v americké zóně Německa. Pozdější *Norsk-Tsjekkoslovakisk Hjelpeforening* používal ovšem v angličtině také název *Czechoslovak Relief Organisation*. Srov. také SKJVEREN, S. A.: *Tidligere tsjekkiskoslovakiske eksil-organisasjoner og tidsskrifter i Norge*. Forum Norge-Tsjekkia č. 35, (listopad 1999), s. 4–7.

¹⁴ Byla zapojena v *Europahjelpens Flyktningevalg* (Komise pro výběr uprchlíků při Europahjelpen), dle vlastních slov od dubna 1949 do března 1950 (tak pozůstalost A. K., Libri prohibiti, složka „1952–1953“). O *Europahjelpen* viz za situací v Norsku aj. Dle SKJVEREN, S. A.: *Tidligere tsjekkiskoslovakiske eksil-organisasjoner og tidsskrifter i Norge*. Forum Norge-Tsjekkia č. 35, (listopad 1999), s. 5.

¹⁵ Události byl přítomen i český velvyslanec v Norsku p. Pštros. Viz RŮŽIČKA, D. 19, (květen 1995), s. 2.

¹⁶ E. Walter (dopis E. Waltera dr. J. Slávikovi, předsedovi sociální komise RŠČ, 22. 12. 49; archiv RŠČ) mluví o deseti stipendiích na půl roku; stejně tak v článku *Den første tsjekkiske studentflyktning kommet til Norge*, sign. „Figaro“, VG (Verdens Gang), 12. 7. 1948 se mluví o studentu „Jaroslavu M.“ jako o prvním (z deseti, kteří by měli přijít do Norska. SKJVEREN, S. A.: c. d., 2000, s. 117–118 – udává vyšší číslo, ale je možné, že k těmto studentům počítá i pozdější (viz dále).

¹⁷ E. Walter v citovaném dopise.

¹⁸ Svým způsobem tato akce navazovala na letní tábory pro děti, které již v letech 1946 a 1947 organizoval *Fangesambandet rekreasjonoppbold i Norge* (Komise pro rekreaci při Spolku [politických] vězňů v Norsku) pro děti bývalých (válečných) politických vězňů ČSR, Rakouska a Polska. V roce 1948 norský Svaz odmítl nabídnout rekreaci dětem z poúnorového Československa s originálním vysvětlením, že když si komunisté mohou dovolit pozvat a ubytovat děti z Řecka, o jejich vlastní musí tedy být postaráno dostatečně. Walter, tamtéž, dále článek *Også tsjekkiske barn nektes innreisstillatelse* a článek *Visum-nektesen*, obojí nesign., *Friheten*, 17. 7. 1948. V článcích se protestuje proti neudělení víz pro tyto české děti, což lze vysvětlit i tím, že *Friheten* (Svoboda) byl listem norských komunistů.

¹⁹ Článek *135 tsjekkiske flyktninger til Norge*, nesignováno, *Aftenposten* (Aften), 5. 10. 1948, hovoří o stovce dětí, které měly být umístěny v rodinách v Oslo, a skupině 35 dětí a matek, které měly pobývat v Gausdal. Ve vzpomínkách Milady Topičové-Blektad je uveden příjezd 24 žen a dětí (*En meddelelse...*, s. 11) v Gausdal vznikla přímo *Komité pro pomoc československých uprchlíkům v Gausdal* s Else Bjørnson, vnučkou známého norského spisovatele, v čele. V závěrečném dokumentu činnosti této organizace (*Komité... končí svou činnost*, pozůstalosti A. Kvapilové, Libri prohibiti, nesignováno, nedatováno) se udává číslo 23 dospělých (z toho dva studenti) a 25 dětí, kteří do Gausdalu dorazili 4. listopadu 1948. Komitě ukončila svou činnost kolem Velikonoc 1949. Přesné číselné údaje bude pravděpodobně velmi nesnadné zjistit.

²⁰ SKJVEREN, S. A., c. d., 2000, s. 120–121.

²¹ Kromě Hostovského také PhDr. Emil Walter, vyslanec ČSR v Norsku a na Islandě, norský generální honorární konzul Ing. Vj. Rott a někteří další pracovníci. Celkem šlo o sedm osob, spolu s nimi tři členové jejich rodin. SKJVEREN, S. A.: c. d., 2000, s. 140. PEJSKAR, J.: *Poslední pocta I – Konfrontation*, Curych 1982, s. 266; *II – Konfrontace*, Curych 1986, s. 184; *III – vlastním nákladem* 1989, s. 198.

²² Do Norska Hostovský dojel už v roce 1947 jako první legační tajemník mise. HOSTOVSKÝ, E.: *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině*. Spisy E. H., sv. 12, 2. vydání, ERM, Praha 1995, s. 99. Také MĚŠTAN, A.: *Egon Hostovský jako politický emigrant za války a po roce 1948*. In: *Návrat Egona Hostovského*, red. Fr. Kautman, KOS a Protis, Praha 1993 (nebo 1996), s. 41–42.

²³ HOSTOVSKÝ, E.: *Literární...*, c. d., s. 168. V USA E. Hostovský pobýval už během druhé světové války.

²⁴ Tamtéž, s. 135.

²⁵ Zdá se však, že v norském ohledu šlo o ojedinělou akci, protože organizovaný nábor pracovníků sil byl v Norsku (dle HAAGENSEN, E. (red.): *Innvandrene – gjester*

- ellr bofaste? Gyltendal, Oslo 1990, s. 49–50) výjimečný. Stejně tak OTNAESS, B.: *Bruk av utenlandske arbeidskraft i det norske næringsliv*. Sosialt Arbeid 24, 1956, s. 180, který upozorňuje i na to, že mezi cizinci byli nejvíce zastoupeni Švédové; z hlediska zaměstnání bylo pak nejvíce cizinců mezi námořníky. Není však sporu o tom, že si norské úřady uvědomovaly, že nábor schopných emigrantů a jejich transfer do Norska je „investicí do budoucna“, jak bylo pregnančně vyjádřeno S. Halvorsenem ve Výročním listu (Jubileumblad) *Hjelpeforening* v roce 1960. (Cit. dle výtisku z Riksarkivet, PA-1049-A0001).
- ²⁶ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 126. A. Kvapilová: Přehled pomocné práce pro čs. uprchlíky v Norsku od dubna do září 1949. Pravděpodobně zpráva pro RŠČ; archiv RŠČ.
- ²⁷ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 128.
- ²⁸ Tamtéž, s. 132. Tentokrát šlo o zájemce i z jiných táborů než jen z Ludwigsburgu, pravděpodobně i Lübecku a rakouského Salzburgu (dle Riksarkivet, PA-1049/0016).
- ²⁹ Na konci srpna, píše A. Kvapilová, jich v Norsku bylo 147 a další ještě očekávali v Německu na přepravu. E. Walter uvádí vyšší čísla: „do srpna 1949 bylo v Norsku 166 našich lidí z táborů a 14 se jich tou dobou ještě očekávalo.“ OTNAESS, B.: *Bruk av utenlandske...*, c. d., s. 183, který byl v té době vedoucím Úřadu pro uprchlíky (Flyktningskontoret), uvádí „cca 170 osob“. Tento údaj je dále specifikován rozřazením na 136 mužů, 25 žen a 14 dětí; resp. na 20 rodin (celkem 55 členů rodin) a 120 svobodných jedinců (tamtéž, s. 188).
- ³⁰ Tak o československých emigrantech do Norska SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000 a další; dále srov. např. rozhovor autora s p. Hypšem, který o své emigraci do Norska ... „pro mě Norsko znamenalo blavně to, abych se dostal pryč [z německého tábora] a abych se mohl najíst“ 22. 9. 2002. Obecně je známo, že poměry v utečeneckých táborech (táborech pod správou IRO) byly velmi neuspokojivé a uprchlíci se z nich snažili dostat za každou cenu. Co se přímo Ludwigsburgu týče, stačí snad ocitovat dopis, který B. Celovský zahrnul do své monografie *Emigranti*: „Bydlíme zde na půdě s rozbitými okny, máme jen po dvou přikrývkách a je nám brozná zima – mimoto strava je zde naprosto nedostatečná (jen káva, polévky a chléb) – jsem stále nachlazen. To by tak byl stručný popis zdejších poměrů – o podrobnostech se nedá psát, poněvadž by to byla směs nechtutosti.“ (Z dopisu R. Hermana (Ludwigsburg) L. Horové, 15. 10. 1948; ČELOVSKÝ, B.: *Emigranti*, c. d., s. 146.)
- ³¹ Bývalý vyslanec ČSR v Norsku Dr. Emil Walter ve své zprávě píše: „Norsko jsem opustil v lednu 1948, když se ukázalo, že je beznadějně najít nějaký byt. Můj dobrý poměr k Norsku tím však nijak neutrpěl a já jsem si uchovával, jak doufám, všechny své cenné, za léta navázané osobní styky.“ (Dopis E. Waltera Dr. J. Slávikovi, předsedovi sociální komise RŠČ, 22. 12. 49; archiv RŠČ). Norsk Tsjekkoslovakisk Hjelpeforening (dále NT Forening), Riksarkivet, archiv PA-1049; především samozřejmě u materiálů z první poloviny 50. let.
- ³² Viz též CHOLÍNSKÝ, J.: *Poutník J. Kalvoda*. Dílo, Kladno 2002, s. 87nn. (útek) a s. 110–112 (pobyt v Norsku).
- ³³ Takto SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 148. Toto číslo vyvozuje ze statistického přehledu Úřadu práce (Arbeidskontoret), který v této době publikoval v časopisu

- Arbeidsmarkedet* počty jedinců, kteří poprvé obdrželi pracovní povolení. Do jisté míry je ovšem zpochybnitelný předpoklad, že tito lidé imigrovali do Norska ve stejném roce; odchylky by však neměly být zásadní. Článek *Et nytt hjem – den beste hjelpen til flyktningene*, Randi Istre, VG (Verdens Gang) 28. 11. 1950 se zmiňuje o 270 „Čechoslovácích“, kteří přicestovali do Norska a pracují zde. Není ovšem jisté, zda toto číslo obsahuje i osoby bez pracovního povolení, tj. především děti a možná i starší osoby. Stejný číselný údaj převzal autor článku *Tsjekkoslovakia i Norge*, sign. Gregar, Nationen 21. 7. 1961.
- ³⁴ Podle článku *Tsjekkoslovakia i Norge* (sign. Gregar, Nationen 21. 7. 1961) měli všichni tři osobní zkušenosti s pobytem v koncentračních táborech za války. Ragnar Andersen byl činný v pomoci československým uprchlákům již dříve, především jako sekretář zvláštní „uprchlické komise“ (Flyktningkomité) při *Europahjelpen*. A. Kvapilová byla jediným placeným úředníkem spolku.
- ³⁵ Čestní emigranti, jak ještě uvidíme, se spojili v tzv. *Sáruzení čs. demokratických uprchlíků v Norsku*, ovšem se zcela odlišnými cíli i možnostmi.
- ³⁶ O této potřebě mluví už E. Walter v citovaném dopise.
- ³⁷ *Tsjekkoslovakia i Norge*, sign. Gregar, Nationen 21. 7. 1961. Ubytování zde nebylo zdarma, emigrantům se pronajímalo, nicméně však za dumpingové ceny, takže *NT Hjelpeforening* musel po celou dobu existence (tj. do roku 1960, kdy byl domov zbourán) Gulsbogen finančně podporovat, jak vyplývá mj. z protokolu z 2. všeobecného setkání členů spolku (Riksarkivet, PA-1049/A0001).
- ³⁸ A. Kvapilová: Přehled pomocné práce pro československé uprchlíky v Norsku od dubna do září 1949. Pravděpodobně zpráva pro RŠČ; archiv RŠČ.
- ³⁹ Anglicky „minus refugees“, norský „minus flyktninger“.
- ⁴⁰ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 147.
- ⁴¹ Kromě „minusových uprchlíků“ hledala komise i lékaře, a to jak pro účely uprchlíků, tak i pro Nory.
- ⁴² *Et nytt hjem – den beste hjelpen til flyktningene*, Randi Istre, VG (Verdens Gang) 28. 11. 1950. Je pravděpodobně, že i za jejich transferem stála některá z organizací, v nichž figurovala A. Kvapilová. Článek přetiskuje její komentář a kladně kvituje i to, že i „minusových uprchlíci“ byli schopni najít si zaměstnání. Podle dokumentu z Riksarkivet, PA-1049/E0016, bylo v období 1949–1951 do Norska akceptováno 258 minusových uprchlíků celkem (národnostní poměry nejsou vyjádřené).
- ⁴³ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 155. Ne všichni zapadali do této pseudokategorie „minusových uprchlíků“, nicméně mnozí naopak skončili v sanatorích, kde se léčili na TBC.
- ⁴⁴ Zajímavé je, že imigrace „minusových uprchlíků“, kterou organizoval především *NT Hjelpeforening*, se nevyhybala ani sudetským Němcům, jak dokládá článek *Flyktningsfamilie i nytt hjem*, nesignováno, Aftenposten (Morgen) 28. 11. 1961. Z článku není jasné, zda byl otec rodiny, „český uprchlík“, držitelem československého pasu. Celá rodina strávila v tábore jedenáct let (dětí bylo ve věku 9, resp. 6 let).
- ⁴⁵ *Fire tsjekkere i en turistgruppe boppet av i Oslo*, nesignováno, Arbeiderbladet 28. 10. 1957. Jeden z uprchlíků uvedl, že emigraci plánoval „již mnoho let“.
- ⁴⁶ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 161.

- ⁴⁷ Viz například adopce dvou mladých chlapců, jejichž rodiče již přes sedm let žili v uprchlickém táboře v Německu, o níž referoval tisk (článek *Unges tsjekkebrøder moter varme i vinter-Norge*, nesignováno, *Arbeiderbladet* 12. 02. 1959).
- ⁴⁸ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 162.
- ⁴⁹ Viz článek *Rødentde gliensmscene*, nesignováno, VG (Verdens Gang) 18. 03. 1964; a *Tsjekkeiske flyktninger ser ny sjansje. Småjentene skaffet familien juleland*. sign. „tn“, *Arbeiderbladet*, 18. 3. 1964. M. Petrovič, původem Jugoslávce; se se svou českou manželkou dostal do tábora již v době německé okupace Čech.
- ⁵⁰ Tak THORUD, E.: c. d., s. 14, převzato i jinde. Statistisk sentralbyrå (SSB, Ústřední statistický úřad) vydává každý půlrok statistiky o cizích státních příslušnících a imigraci v Norsku; jejich datace se však též počíná rokem 1958.
- ⁵¹ SKJERVEN, S. A.: c. d., 2000, s. 166.
- ⁵² Tak již od roku 1951 fungoval v Drammen český švec Karel Pavel.
- ⁵³ *Čechoslávák v Norsku*, r. I/č. 1 (26. 4. 1949), s. 3. Dále jen ČSN.
- ⁵⁴ Viz A. Kvapilová: Přehled pomocné práce pro československé uprchlíky v Norsku od dubna do září 1949. Praviděpodobně zpráva pro RSC; archiv RSC.
- ⁵⁵ Tělovýchovný Sokol však v Norsku, zda se, aktivní nebyl. Jisté je, že i zde byla možnost odebrat sokolský tisk z USA.
- ⁵⁶ Pan Hypš vzpomínal, že se snažil nepravděpodobně scházet se čtyřmi emigranty, kteří pracovali – stejně jako on sám – na farmách jižně od Oslo. I později, po usazení se v Drammen, se dále stykal s krajany v tomto městě. Česká komunita v tomto jihonorském městě výrazně posílala po koupi Gulstogen.
- ⁵⁷ Vyňato z Programového prohlášení, které bylo otištěno v ČSN, r. I/č. 1 (26. dubna 1949), s. 3. Zkratky byly ponechány, jak jsou v původním znění, případné pravopisné chyby byly opraveny, což platí i pro další citace v tomto oddíle. Ve Stanovách sdružení byla pak tato činnost zapsána pod bodem Účel, který tvořily celkem 4 body – kromě výše tří zmíněných (byly jinak formulovány) k nim patřilo i za d) Kulturní a osvětová činnost pro čs. uprchlíky. Stanovy Sdružení československých demokratických uprchlíků v Norsku. Archiv RSC, další kopie v pozůstalosti A. Kvapilové v Norsku.
- ⁵⁸ Z programového prohlášení.
- ⁵⁹ V dopisu Boženy Houdkové A. Kvapilové, datovaném 15. 4. 1953, se mluví o stále probíhající práci na ČSN, bez dalších detailů. Dopis je uchován v pozůstalosti A. Kvapilové, archiv LP.
- ⁶⁰ I/1 (duben 1949), I/3 (červen 1949), I/8 (prosinec 1949), II/8 (srpen 1950), III/? (květen 1951), III/? (červen 1951), III/? (červenec 1951), III/? (srpen 1951), III/? (září–říjen 1951). Zdá se tedy, že časopis byl koncipován jako měsíčník, ale je otázkou, zda opravdu vycházel pravidelně.
- ⁶¹ B. Houdková se seznámila s A. Kvapilovou již před válkou v Ústřední knihovně v Praze. Za války zůstala na svobodě a poslala do lágru balíčky s pomocí, které byly propašovávány k vězeňkyním za pomoci jednoho dozorce. Do *Norsku* se zapojila i do norského kulturního dění. Kromě práce na *Čechoslávácké* verzitní knihovně. PEJSKAR, J.: c. d., sv. III, 1989, s. 94–95. Též vzpomínky

- ⁶² KALVODA, J.: *Z bojů o zítřek I*. Toronto 1995, s. 6nn. J. Kalvoda byl ovšem politicky orientován na křesťansko-demokratickou linii, což vyvrcholilo později jeho předsednictvím exilového Křesťansko-demokratického hnutí.
- ⁶³ *S Čechoslávákem v Norsku* jsou spojena ještě jména Vladimír Krajina a Josef Lettrich (viz také PŘIBÁŇ, M.: *České krajanské a exilové noviny a časopisy po roce 1945*. Olomouc 1995, s. 201).
- ⁶⁴ ČSN I/3 (červen 1949), s. 6.
- ⁶⁵ Tamtéž, s. 5. Autorem je pravděpodobně zmiňovaná B. Houdková.
- ⁶⁶ Sdružení kromě toho organizovalo pro zájemce kurzy norštiny.
- ⁶⁷ Jak již bylo řečeno, i F. Třešňák v roce 1951 z Norska dále emigroval – do Kanady, kde se stal redaktorem krajanských týdeníků *Naše blasy* a *Norý domov*. PEJSKAR, J.: c. d., sv. II, s. 148–149.
- ⁶⁸ J. Kalvoda kromě toho užíval i další pseudonymy, a to nejen v ČSN, ale i v dalších exilových tiskovinách: Josef Doubavský, Jiří Horský, J. K., Joska aj. Viz KALVODA, J.: *Z bojů o zítřek*, c. d., s. 10.
- ⁶⁹ ČSN III/? (květen 1951), s. 2–4. Přetištěno také v KALVODA, J.: c. d., s. 39–42.
- ⁷⁰ ČSN III/? (květen 1951), s. 8, nesignováno.
- ⁷¹ Článek je uveden hlavičkou *FRANKFURT a. M., 8. květen 1951. – IS. (ČSN III/?)*, červenec 1951, s. 1), k jeho autorství se ale hlásí i J. Kalvoda, viz KALVODA, J.: c. d., s. 6.
- ⁷² Tvar Washingtoně ponechávám namísto dnešního spisovného Washingtonu.
- ⁷³ ČSN III/? (srpen 1951), s. 5.
- ⁷⁴ ČSN III/? (srpen 1951), s. 6. Článek není podepsán, ale Kalvoda se k němu hlásí mj. v *Z bojů o zítřek I*. (KALVODA, J.: c. d., s. 48–52).
- ⁷⁵ Autor diskutoval tyto události a jejich příčiny s p. Hypšem, p. Řezníčkem a p. Hružou. Poslední dva jmenovaní patří do pozdější emigrantské vlny.
- ⁷⁶ ČSN III/? (dvojičíslo září–říjen 1951), s. 7. Hvězdička v citaci značí další odstavec v původním textu.
- ⁷⁷ Otištěno původně v *Rozpravách*, r. IV, č. 11–12 (1953). Přetištěno v KALVODA, J.: c. d., s. 108–109. Článek je psán bez diakritiky, kterou zde doplnuji.
- ⁷⁸ Dokumenty uchované v pozůstalosti A. Kvapilové v LP osvětlují alespoň ně, které temnější události z let 1952–1953, kdy došlo ve *Sdružení* k rozporům, které však vedly jejich charakter se sice mnohdy může zdát marginální, které však vedly k jeho faktickému rozpadu. Zdá se, že z politických témat byla na pořadu k jeho faktickému rozpadu a poslušnost vůči londýnskému zastoupení RSC; ale ne-dne např. příslušnost a poslušnost i osobní neshody i kvality a charakter jednotlivých zanedbatelnou roli hrály i osobní neshody i kvality a charakter korespondence a to emigrantů. Dokumenty v LP mají především charakter korespondence a to většinou vysvětlující nebo obranné, adresované jak norským institucím, tak např. p. Zenklovi. Pro jasnější obraz je však nutné je konfrontovat i s jiným materiálem, proto tuto kapitolu z dějin československého exilu v Norsku ponechávám zatím otevřenou.
- ⁷⁹ Kromě dopisů a ohlasů to potvrzuje i sám J. Kalvoda v citovaném článku. J. Kalvoda však, dodejme, nebyl zcela nestranným pozorovatelem.
- ⁸⁰ I/1 (říjen 1949); I/4 (leden 1950), I/5 (únor 1950), I/8–9 (dvojičíslo květen–červen 1950) a poslední II/1 (srpen 1951).

⁸¹ A. Kvapilová: Přehled pomocné práce pro čs. uprchlíky v Norsku od dubna do září 1949. Pravděpodobně zpráva pro RSČ; archiv RSČ.

⁸² RB 1/1 (říjen 1949), s. 44.

⁸³ RB 1/1 (říjen 1949), s. 3. Jako autor je ovšem podepsán E. Johansson, bývalý prezident (možná resident, text je nečitelný) americké obchodní komory. Jestli na tento článek navazovaly další, nelze při momentální neznalosti následujících dvou čísel určit. V čísle 1/4 (leden 1950) jsou články o Stalinovi a poválečném vývoji v Maďarsku, z nichž především ten druhý by mohl naznačovat, že šlo o stejnou linii.

⁸⁴ RB 1/5 (únor 1950), s. 51. Článek je podepsán pouze „redakce“.

⁸⁵ RB 1/8–9 (květen–červen 1950), s. 56.

⁸⁶ Překlad: „ansvarlig redaktor“.

⁸⁷ To, že za vydáváním FT stáli členové nár. soc. strany, potvrdil při telefonickém rozhovoru i J. Pivokoňský (rozhovor 15. 12. 2002). On sám není v autorovi známých číslech uveden, byl však činný v krajanském spolku a v roce 1951 se stal členem výboru *Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Norsku*. Otázkou je, zda a nakolik se do vydávání tohoto časopisu zapojila A. Kvapilová, o její příslušnosti k národním socialistům nemůže být pochyb – ovšem již bylo uvedeno, že v roce 1951 došlo mezi ní a další skupinou uprchlíků k politickému rozkolu.

⁸⁸ 1/1 (červenec 1950); pak dvě čísla, jež obě jsou redakcí datována 1/2 (srpen 1950). Podle obsahu lze předpokládat, že číslo s titulním článkem *Kan Tsjekkoslovakia befris uten krig?* – *Lze Československo osvobodit bez války?* předchází číslu s titulním článkem *Undergrunnbevegelsen i Øst-Europa*, ve kterém se připomíná svátek 17. listopadu a jsou komentována statistická čísla z ČSR za srpen 1950. Vzhledem k tomu, že v tomto čísle je i komentář k údajům ze Slovenska z listopadu 1950, je možné, že toto chybně datované číslo FT bylo ve skutečnosti vydáno v listopadu nebo prosinci padesátého roku. Další dochovaná čísla jsou II/1 (březen 1951), což by naznačovalo přestávku ve vydávání, nebo posunutí datování čísel) a II/2 (říjen 1951).

SUMMARY

Emigration to Norway after 1948 and its cultural activity

The article is trying to bring some new information about the Czechoslovakian emigration to Norway in the period from 1948 to 1967.

After the communist coup in February 1948, several ten thousands Czech and Slovaks fled the country, seeking their future in the West, both for political and economical reasons. Some of them ended in Norway, too, although this country was

not the most favourite destination as was reflected also by the fact that for many of these Norway was only a transit country in their pursuit for United States or other western countries. However, several hundreds decided to stay.

In the first months, the immigration to Norway was mainly unorganized by the Norwegian state or state agencies or organizations. People employed at the Czech embassy, seasonal visitors and some people invited by different supporters to Norway, mostly from the refugee camps in Germany, came in this time, but the procedure and its outcome is hard to trace in the archives. Anna Kvapilová, soon to be the leader of many organizations for supporting the Czech and Slovak immigrants to Norway and one of the most influential women amongst the emigration itself, was among them.

In 1949, Norway decided to search for qualified workers (for metallurgy, mining, agriculture and other economical sectors) among the people living in the refugee camps in Germany, known also as Displaced Persons (DPs). Estimated 160–170 Czechoslovakians came to Norway as a result of these, most of them being young and single men, who very often found their new wives in their new home country.

During the fifties, the immigration was fluent, but sporadic. Worthy to mention, Norway was one of the few countries in the world in this time who cared about the so-called minus-refugees, i.e. people discriminated by their age, health or social status. Some of the Czechs and Slovaks who came in this period count among the minus-refugees, yet other came by various means and reasons (re-union of the families, offer of qualified work, private enterprises etc.). The same can roughly be said about the next decade, too.

However, it is very difficult to find exact numbers and profiles for the Norwegian immigration generally before 1956, when the new Immigration (Alien) Law was proclaimed and before 1958, when the Central Statistic Bureau began with more precise statistics, respectively. Estimation vary between 580–700, the lower number comes from a work by Stig-Arne Skjerven, who tried to bring an exhaustive overview of the Czechoslovakian immigration to Norway in the period 1948–1989 (Skjerven,